

Список літератури: 1. Бандурка О.М. Заходи адміністративного припинення в діяльності міліції: Дис... канд. юрид. наук. -Харків,1994.-154 с. 2. Відомості Верховної Ради України. 3. Зібрання постанов України. 4. Ключев А. Проблемы миграции // Бизнес-информ. - 1999. - № 1-2. - С. 19.

Надійшла до редакції 06.11.2000 р.

УДК 242.9

В.Я. Настюк, канд. юрид. наук, доцент
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ГРОМАДЯНАМИ СВОЇХ ПРАВ І СВОБОД ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Людина, її права та свободи у правовій державі становлять найвищу соціальну цінність. Саме на їх забезпечення й найповнішу реалізацію в суспільному житті має бути спрямована вся державна діяльність і насамперед у сфері державного управління [3, с. 49]. Природно, що в період реформування нашого суспільства зазначена проблема набуває підвищеної актуальності і має не тільки теоретичне, а й практичне значення в усіх сферах державного управління, включаючи й митну справу як складову частину виконавчої влади.

Викладене зумовлено значною кількістю звернень громадян, що, з одного боку, свідчить про їх соціальну активність у митних процесах (у більшості випадків вимушену), а з другого – віддзеркалює негативні явища в митній системі, недоліки в роботі цієї служби. Ось декілька свідчень: п'ята частина всіх скарг стосується корумпованості посадових осіб митних органів, зловживання владою та інших порушень чинного митного законодавства на різних рівнях системи митної служби; зросла кількість звернень, у яких оскаржуються рішеннями митних органів (службових осіб), повідомляється про факти тяганини при здійсненні процедур митного контролю, митного оформлення тощо.

Оскільки багато порушень прав і свобод громадян допускається і під час здійснення провадження у справах про порушення

митних правил, виникає нагальна потреба у визначенні механізму захисту громадянами своїх прав і свобод. Термін “механізм”, на нашу думку, дозволяє охопити весь процес захисту громадянами прав і свобод під час провадження у справах про порушення митних правил, а його чітке розуміння – комплексно визначити складові цього захисту та його особливості.

Необхідно зазначити, що розглядуваному механізму притаманний адміністративно-процесуальний порядок дій щодо захисту прав і свобод, які мають місце лише за наявності юридичних фактів і свідчать про те, що права і свободи громадян митного характеру порушені і вони звертаються до компетентних органів за їх захистом. Цей механізм охоплює правові засоби та способи, які застосовуються юрисдикційними органами для захисту порушених прав і свобод громадян у митній сфері. Так, законодавець останнім, а від їх імені – й відповідним правовим інститутам (адвокатури), створеним з цією метою, певні правові засади, у тому числі й засоби адміністративної юрисдикції.

Чинне законодавство називає такі поняття, як “заява”, “клопотання”, “скарга”, основними видами звернень громадян у сфері митної діяльності держави. Під час здійснення провадження у справах про митні правопорушення *заява* громадянина виступає самостійним засобом захисту його прав і свобод. Матеріали вивчення адміністративних справ про порушення митних правил свідчать, що кожна п’ята справа була порушена за заявою громадян. Такий самостійний засіб захисту громадянином своїх прав і свобод можна визначити як один із видів звернення громадянина з проханням до органу (посадової особи), до компетенції якого належить розгляд і вирішення справ про порушення митних правил, захистити його права або права інших осіб (наприклад, заява про бездіяльність митних органів чи їх посадових осіб).

Що ж стосується поняття “клопотання”, то воно являє собою письмове звернення громадянина або адвоката, який бере участь у справі, до компетентного органу (посадової особи), що розглядає й вирішує справи про порушення митних правил, з проханням виконати відповідні процесуальні дії й прийняти по них рішення. Так, адвокат має право заявити клопотання будь-якого питання,

що має значення для захисту прав і свобод особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, або потерпілого. клопотання мають ґрунтуватися на основних матеріалах справи, а також на поданих додаткових, що безпосередньо стосується факту митного спору.

Митний орган (посадова особа), який здійснює провадження у справах про митні правопорушення, зобов'язаний звернути увагу на всі доводи, викладені у клопотанні. Ігнорування їх говорить про необґрунтованість прийнятого у справі рішення. Важливим є також вирішення питання про строк розгляду клопотання, заявленого адвокатом, бо в чинному митному законодавстві про нього згадується. Вважаємо, що такі звернення громадян підлягають невідкладному розгляду після їх надходження й обговорення. Така необхідність обумовлена динамізмом митних процесів і вимогам міжнародних митних норм щодо оперативного проведення процедур митного контролю щодо товарів (предметів), які переміщуються через митних кордон України. Однак швидкість провадження у митних справах має враховувати такі його чинники, як повнота, всебічність та об'єктивність. А вирішення питання про клопотання не може ставитися в залежність від того, чи заявлено воно вперше, чи вже заявлялося й було відсуджено. Якщо клопотання стосується обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, воно обов'язково повинно бути задоволено.

Необґрунтована відмова в задоволенні клопотання, заявленого громадянином або його адвокатом, а тим паче залишення його без розгляду є явним порушенням прав і свобод громадян. У такому разі громадянин або адвокат має право звернутися за *скаргою* до вищестоящого митного органу (посадової особи) з приводу порушення прав й усунути зазначене в скарзі порушення митних правил. Треба наголосити, що такі скарги є й одним з основних засобів, поліпшення діяльності митних органів (посадових осіб), які здійснюють провадження у справах про порушення митних правил. Адже вони свідчать про недоліки й упущення в роботі по захисту цих прав і таким чином допомагають органам та їх посадовцям своєчасно реагувати на вказані недоліки й усувати порушення законності у сфері митних правовідносин.

У теорії і практиці застосування норм митного права часто виникають труднощі в диференціації поняття “скарга” та і його відмежуванні від інших видів звернень громадян. Як вбачається, зі змісту Закону України від 2 жовтня 1996 р. “Про звернення громадян” [1] випливає, що головним критерієм відмежування скарги від інших видів звернень громадян є вимога заінтересованої особи відновити порушені її права в митній сфері. А саме звернення громадянина з такою вимогою до відповідного органу державної митної служби (посадової особи) і визначається поняттям “скарга”. Категорія “звернення” передбачає намір висловити думку чи пропозицію. Тому скаргу під час здійснення провадження у справах про порушення митних правил правильно було б визнати як втілене у письмовій формі звернення громадян до вищестоящого органу (посадової особи), суду, органів прокуратури з повідомленням про наявне порушення їх прав посадовими особами, які здійснюють провадження, а також з вимогою усунення цих порушень і відновлення відповідних митних прав.

Правильна диференціація звернень громадян під час здійснення провадження у справах про порушення митних правил передбачає застосування різного порядку їх розгляду та практичного вирішення. Наприклад, заява особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, потерпілого або їх законних представників чи адвоката про фальсифікацію доказів має, на наш погляд, розглядатися відповідно до вимог Митного кодексу України [2, с. 143], а форма процесуального реагування на неї повинна визначатися статтями 144 і 151 цього Кодексу. Крім того, відповідно до ст. 121 МК провадження у справах про порушення митних правил здійснюється згідно з його положеннями, а в частині, яка не регулюється ним, – відповідно до законодавства про адміністративні правопорушення, наприклад, статтями 279, 293 і 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення [4].

Оскільки предметом скарги є конкретний зміст відповідного звернення, то *оскарження* – це дії громадянина, спрямовані на формування змісту скарги та її подання до відповідного митного органу (посадовій особі), а також діяльність цього органу (посадової особи) щодо розгляду й вирішення скарги. У даному разі оскаржен-

ня адміністративно-процесуальних дій та рішень посадової особи, яка здійснює провадження у справах про порушення митних правил, трактувати в подвійний спосіб. З одного боку, це митно-правовий інститут, який становить сукупність норм, права, що регламентують діяльність відповідних суб'єктів, пов'язану з поданням, реєстрацією, розглядом і вирішенням скарги на процесуальних стадіях провадження, а з другого – діяльність заінтересованої особи щодо реалізації права на скаргу про неправомірні дії митних органів та їх посадовців.

Оскарження, як адміністративно-процесуальний інститут, є засобом забезпечення захисту й відновлення прав осіб, які беруть участь у здійсненні провадження у справах про порушення митних правил. Захист прав і свобод громадян здійснюється відповідними компетентними митними органами й судами за допомогою способів, передбачених чинним законодавством, застосування яких і забезпечує відновлення цих прав і свобод. Під час здійснення розглядуваного ними провадження такими способами є: а) відновлення порушених прав і свобод громадян митного характеру; б) притягнення до відповідальності митних органів та їх посадових осіб; в) відшкодування шкоди, заподіяної громадянам незаконними діями посадовців митних органів. Основним же процесуальним способом захисту прав і свобод громадян є винесення рішення у справі (наприклад, про скасування безпідставного вилучення товарів, що були визначені безпосередніми об'єктами митних правопорушень або для забезпечення стягнення штрафу).

Таким чином, захист прав і свобод громадян під час провадження у справах про порушення митних правил передбачає здійснення компетентними митними органами, судами, а також самими громадянами відповідних процесуальних дій щодо відновлення порушених їх прав та примусового виконання митниками своїх безпосередніх обов'язків шляхом застосування *первинного*, а то й *вторинного оскарження*.

Первинне оскарження регламентується МК України досить вичерпно: форма скарги; подача, строки подачі й розгляду первинної скарги; відновлення строків і наслідки подачі скарги; сприяння особи, яка подала скаргу митним органам; вилучення або анулю-

вання первинної скарги; рішення митного органу чи його посадової особи по первинній скарзі, а також інші дії.

Регламентування *вторинного оскарження* включає: визначення підвідомчості вторинної скарги, порядку її подачі й розгляду; вирішення вторинних скарг і оскарження рішень по них. Вторинні скарги на рішення митних органів та їх посадових осіб подаються до районного (міського) суду за місцем знаходження митного органу, чиї рішення оскаржуються. Крім того, ці скарги згідно з чинним законодавством підвідомчі відповідному вищестоящому митному органу, а також органам прокуратури.

Коло питань, окреслених у МК України, не вичерпує всіх проблем механізму захисту громадянами своїх прав і свобод під час здійснення провадження у справах про порушення митних правил. Проте наука і практика вимагають нагального їх вирішення. Опрацювання й вироблення нових стандартів, оцінки дій того, хто захищається в таких ситуаціях, безумовно, підвищить дієвість цього механізму і створить необхідні умови для ефективнішого здійснення передбаченого законом права особи на захист своїх інтересів у сфері митних відносин.

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256. 2. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 16. – Ст. 203; 1992. – № 35. – Ст. 511; 1994. – № 20. – Ст. 116; 1995. – № 13. – Ст. 85; 1997. – № 35. – Ст. 218. 3. Державне управління в Україні / За ред *Авер'янова В.Б.* – К.: Соми, 1999. – 265 с. 4. Кодекс України про адміністративні правопорушення (зі змінами і доповненнями станом на 1 січня 1999 р.). – Харків: Одиссей, 1999. – 224 с.

Надійшла до редакції 22.12.2000 р.